
Praca z klasą wielokulturową. Praktyczne wskazówki dla nauczycieli.

Autor:
Katarzyna Kubin

Forum na rzecz
**Różnorodności
Społecznej**

Seria Wydawnicza "Maieutike"
nr 1/2010

Praca z klasą wielokulturową. Praktyczne wskazówki dla nauczycieli.¹

Praca w klasie z dziećmi pochodzącymi z różnych kultur i narodowości może być dla nauczyciela dużym wyzwaniem. Dzieci mogą zachowywać się w sposób niezrozumiały dla opiekuna, ponieważ kierują się one odmiennymi normami kulturowymi lub reagują na doświadczenia w klasie, będące dla nich trudnym przeżyciem. Dodatkowo na różnice kulturowe nakłada się brak znajomości języka polskiego. Między dziećmi może kształtować się konflikt, który wpływa na dynamikę relacji w klasie.

Rola nauczyciela w takiej klasie jest szczególnie ważna, dlatego też wymaga ona dodatkowego przygotowania. Poniżej przedstawiamy praktyczne wskazówki, które mogą być pomocne dla nauczycieli w przygotowaniu zajęć i w prowadzeniu klasy wielokulturowej. Wskazówki te, jeżeli systematycznie wdraża się je w życie, mogą ograniczyć konflikt między uczniami w klasie. Jednocześnie mogą one mieć szersze zastosowanie, będące doskonałą podstawą do pracy z wszystkimi uczniami niezależnie od ich pochodzenia, kultury czy szczególnego statusu (np. dzieci z gorzej sytuowanych rodzin).

Jak przygotować się do prowadzenia klasy wielokulturowej?

1. *Bądź świadoma/świadomy, że sama/sam jesteś kulturowo ukształtowana/ukształtowany.*

Kiedy mówimy o wielokulturowości w klasie, często skupiamy się na kulturze i pochodzeniu uczniów. Łatwo jest zapomnieć, iż nauczyciel jest także kulturowo ukształtowany: posiada swoje kulturowo uwarunkowane wyobrażenia i zachowania, które świadomie lub nieświadomie „przynosi” na zajęcia, a czytelne są one poprzez to jak wyraża się i o czym mówi na zajęciach, jak się ubiera, jak reaguje na zachowania dzieci oraz jak postrzega własną rolę jako nauczyciela.

Kultura nauczyciela wpływa na relacje z uczniami w dwojaki sposób:

- Dzieci dostrzegają i reagują na kulturę nauczyciela: Przykładem może być chłopiec wychowany przez rodziców-Muzułmanów, pochodzących np. z Czeczenii, który może inaczej postrzegać nauczycielkę ubraną w T-shirt, niż chłopiec wychowany w Polsce przez rodziców-katolików. Nauczyciel powinien mieć tego świadomość.
- Kultura nauczyciela jest jednym z podstawowych czynników kształtujących zajęcia oraz wszystko to, co dzieje się w klasie; zakładanie, że nauczyciel jest kulturowo „neutralny” może być krzywdzące dla dzieci w klasie wielokulturowej. Takie założenie sprawia, że dzieci pochodzące z kultury odmiennej od kultury nauczyciela pozycjonują się jako „Inne”. Jeżeli zaś kultura nauczyciela jest przedstawiona jako jeden z przykładów kultur funkcjonujących w klasie, to dzieci

¹ Opracowane na podstawie: "Teaching in racially diverse college classrooms". Derek Bok Center for Teaching and Learning, Harvard University. Copyright © 2002-2006 by the President and Fellows of Harvard College. Dostępne na stronie: <http://isites.harvard.edu/fs/html/icb.topic58474/TFTTrace.html>. Prosimy o informacje w razie gdyby dokument ten był szerzej rozpowszechniany: info@ffr.org.pl.

otrzymują przyzwolenie na utożsamianie się z własną kulturą, zamiast postrzegać siebie jako bliżej nieokreślonego „Innego”.

2. *Bądź ciekawa/ciekawy innych kultur, zwłaszcza kultur Twoich uczniów.*

Świadomość własnej kultury to tylko początek. Ważne jest też bliższe zrozumienie innych kultur, zarówno poprzez zapoznanie się z historią i dorobkiem kulturowym innych krajów, ale także poprzez zdobycie wiedzy o normach i obyczajach, które kierują zachowaniami dzieci wychowanych w tych kulturach. Wiedza o kulturach krajów pochodzenia dzieci może być przydatna w poniższych sytuacjach:

- Może pomóc w codziennych relacjach z dziećmi, których zachowania wydają się trudne do zrozumienia. Wiedza o obyczajach i normach w danej kulturze zmniejszy poziom frustracji w trudnych sytuacjach i pomoże lepiej ocenić zachowania dzieci. Dzięki temu, mniejsze jest ryzyko, iż dzieci zostaną ukarane za to, że zachowują się zgodnie z własną kulturą.
- Wiedza w tym zakresie pomoże także nawiązać lepszy kontakt z rodzicami, których warto włączyć w proces kształcenia ucznia. Może okazać się to szczególnie skuteczne, jeżeli problematyczne zachowanie ucznia rzeczywiście wynika ze złej woli a nie różnic kulturowych - można wówczas wspólnie z rodzicami określić metody wsparcia dla ucznia.
- Ponadto, wiedza ta pomoże włączyć tematy różnic kulturowych w sam proces uczenia. Można pomóc wszystkim dzieciom w klasie zrozumieć i docenić różnice kulturowe swoich rówieśników, jeżeli przy różnych okazjach wpłata się informacje o krajach pochodzenia i normach kulturowych różnych uczniów w klasie. Tym samym, można też mówić w sposób bardziej świadomy o kulturze polskiej, aby pomóc dzieciom z innych kultur lepiej ją poznać.

3. *Bądź świadoma/świadomy, iż różnice między dziećmi nie zawsze są rezultatem różnic kulturowych.*

Często zdarza się tak, że różnice między dziećmi wynikają ze statusu, jaki zajmują w społeczeństwie nie zaś z różnic kulturowych. Przykładowo: sytuacja ekonomiczna w jakiej znajdują się uchodźcy i migranci może wpływać na szereg sfer ich życia, a zarazem kształtować sposób w jaki są odbierani przez społeczeństwo polskie. Z drugiej strony marginalizacja ekonomiczna prowadzić może po stronie osób marginalizowanych do odgradzania się od społeczeństwa większościowego, czy „obronnej” samoizolacji. Taki proces jest niebezpieczny, bowiem nasila różnice i brak porozumienia między grupami społecznymi.

Nauczyciel musi być świadomy, że dzieci różnią się nie tylko pod względem religii, światopoglądu, języka etc., lecz także „zasobów”, z jakich mogą korzystać w szkole i poza nią. Im większa świadomość tego, z jaką skalą różnic między uczniami mamy do czynienia, tym skuteczniej możemy wspierać integrację między uczniami i lepiej interweniować w sytuacji konfliktu między uczniami.

Pytania, które można sobie zadać, by lepiej określić własną tożsamość i kulturę:

- Przypomnij sobie sytuację, kiedy czułaś/czułeś się „inny/inna”? Czy w danej sytuacji byłaś/byłeś w centrum uwagi, czy poczucie „Inności” wynikało raczej z braku uwagi dla Twojej osoby? Jak sobie poradziłaś/poradziłeś w tej sytuacji?
- Jak rozumiesz pojęcie „mniejszość społeczna”? W jaki sposób ukształtowało się Twoje rozumienie tego pojęcia (w domu, w szkole, w mediach)? Czy z biegiem czasu Twoje rozumienie tego pojęcia się zmieniło? Dlaczego?
- Jak rozumiesz pojęcie „większość społeczna”? Czy widziałeś się kiedyś poza nią? Jaka to była sytuacja?

Jakie metody można zastosować w prowadzeniu klasy wielokulturowej?

1. Przygotuj zajęcia, które pozwalają poznać i omówić różne sposoby postrzegania i rozumienia świata.

W klasie wielokulturowej, ważne jest by każdy uczeń czuł, że jego perspektywa kulturowa traktowana jest jako równie ważna i wartościowa. Dzieci pochodzące z kultur mniejszościowych mają poczucie przewagi grupy większościowej; mogą zatem czuć, że ich pozycja w klasie jest „gorsza”. Pokazanie uczniom faktu, iż istnieją różne sposoby patrzenia nawet na najbardziej podstawowe kwestie uczy empatii, a zarazem sprawia, iż wszyscy uczniowie mogą czuć się równie wartościowymi członkami klasy.

Nauczyciel może uwzględnić różne sposoby patrzenia na świat wynikające z różnic kulturowych poprzez:

- Korzystanie z materiałów dydaktycznych i wspierających, nawiązujących do różnych kultur, krajów i wartości;
- Korzystanie z materiałów, które przygotowane są przez osoby pochodzące z kultur reprezentowanych przez dzieci w klasie;
- Zapraszanie gości reprezentujących różne kultury, religie, kraje; takie osoby mogą przekazać dzieciom źródłową wiedzę i informacje;
- Wiadomości z pierwszych stron gazet mogą stanowić tematy zajęć (np. trzęsienie ziemi w Haiti, budowa meczetu w Warszawie, problem bezrobocia).

2. Określ podstawowe zasady i reguły obowiązujące w klasie.

W klasie wielokulturowej uczniowie często różnie pojmują wagę nauki (w sensie przyswajania wiedzy), mają inny stosunek do swojej roli jako ucznia oraz inaczej postrzegają rolę nauczyciela. Często zdarza się także, że dzieci mają różne przygotowanie do nauki szkolnej (np. w klasie mogą znaleźć się uczniowie, którzy nie posługują się płynnie językiem polskim). Określenie podstawowych reguł i zasad obowiązujących na zajęciach może pomóc uporządkować relacje między uczniami tak, by każdy czuł, że w klasie panuje równość szans. Uczniowie powinni mieć poczucie, że wszystkich

obowiązują te same podstawowe standardy i obowiązki: np. punktualność, szacunek dla innych. Powszechnie obowiązujące i jasno wyartykułowane zasady mogą zatem pomóc wszystkim (niezależnie od kultury pochodzenia) odnaleźć się w szkolnej rzeczywistości oraz ukształtować wzajemne relacje.

Co ważne, zasady i reguły powinny także pomóc uczniom zrozumieć, że nie mogą być stosowane jednolite standardy w przypadkach, gdy nie służą równości szans: np. uczniowie, którzy nie znają języka polskiego nie mogą być oceniani według tych samych miar, jak uczniowie, którzy płynnie posługują się tym językiem. W tym celu, dobrze jest, by wszyscy uczniowie rozumieli, że poza dobrymi wynikami, ceni się także ich wysiłek oraz stopień dokonanego postępu.

Przykłady zasad i reguł:

- Szanujemy wszystkich w klasie;
- Jeżeli czegoś nie rozumiemy, to zadajemy pytanie;
- Nie naśmiewamy się z innych;
- Słuchamy, gdy ktoś inny mówi;
- Nie używamy przemocy.

W określanie zasad i reguł można włączyć uczniów. Zapewni to wówczas, że wszyscy będą je rozumieli i szanowali. Zasady i reguły mogą być cały czas widoczne w sali i można o nich przypominać nie tylko wówczas, gdy ktoś je złamie, ale w sposób rutynowy (np. raz w miesiącu na godzinie wychowawczej).

3. *Postaraj się bliżej poznać swoich uczniów.*

Sytuacja bytowa i rodzinna dziecka migranckiego nie jest bez znaczenia dla możliwości osiągnięcia sukcesu w szkole. Na sytuację dziecka poza szkołą składa się zarówno pochodzenie kulturowe jego rodziny, jak i sytuacja ekonomiczna. Wpływa ona na to, w jakich warunkach odrabia lekcje, czy otrzymuje pomoc rodziców, czy właściwie się odżywia i odpoczywa. Wszystko to wpływa na zachowanie dziecka oraz jego poziom zaangażowania w życie szkolne. Warto zatem poświęcić czas i uwagę, by bliżej poznać swoich uczniów. Bliższa znajomość ucznia i jego sytuacji może pomóc w opracowaniu zajęć, które będą angażujące i ciekawe dla wszystkich w klasie, także dla dzieci z kultur, które stanowią mniejszość. Ponadto, jeżeli pozna się obiektywne powody, dla których uczeń może mieć trudności w szkole, można wówczas opracować skuteczniejsze metody pomocy w poprawie wyników szkolnych.

Okazywanie zainteresowania dzieckiem i jego szczególną sytuacją może przybrać różne postaci. Warto wspierać dzieci migrantów w różny sposób – małe, symboliczne gesty mogą mieć wielkie znaczenie i wpłynąć na dobre samopoczucie ucznia, czy większe poczucie bezpieczeństwa w szkole.

4. *Rozwijaj wspólnotę w klasie poprzez wspieranie postaw współpracy zamiast konkurencji.*

W klasie wielokulturowej dzieci mogą dzielić się na grupy w rozmaity sposób - według kategorii kraju pochodzenia, języka ojczystego, czy religii. Ważne jest, aby nauczyciel stosował metody, które te tworzące się podziały zniwelują, sprzyjając w ten sposób integracji uczniów w klasie. Dyskusja jest jedną z podstawowych metod wspierających budowanie w klasie wspólnoty. Uczenie poprzez dyskusję angażuje uczniów i uczy umiejętności negocjacji, wymiany, czy dialogu, które są szczególnie cenne w sytuacjach, kiedy spotykają się ludzie reprezentujący różne poglądy, wartości, czy opinie. Co więcej, stosowanie interaktywnych form uczenia pozwala wszystkim członkom klasy wnieść swój wkład i zabrać głos. Trzeba jednak zadbać o to, by każdą wypowiedź docenić i ukazać jej wartość. Wszystkie te elementy budują poczucie wspólnoty wśród uczniów.

Przykłady metod, które kładą nacisk na dyskusje i wymianę, to m.in.:

- Praca w grupach lub parach, pozwala uczniom nawiązać kontakt intelektualny i nauczyć się współpracy.
- Kreowanie sytuacji, umożliwiających każdemu dziecku wykazanie się swoją wiedzą (np. poprzez zmianę osoby, która sprawozdaje zadanie wykonane w trakcie pracy grupowej, zlecenie dzieciom prezentacji nt. tradycji rodzinnej).
- Zadawanie uczniom prac, które wymagają współpracy poza klasą (np. praca domowa grupowa, praca w grupach w przygotowaniu do klasówek).
- Zwracanie uwagi na tych uczniów, którzy są mniej chętni do wypowiedziania się oraz stosowanie metod włączania ich do dyskusji/zajęć w sposób komfortowy dla nich samych (taką metodą może być właśnie praca w grupie).

Interaktywne metody pozwalają dzieciom uczyć się, jak artykułować własne opinie na różne tematy. Jest to szczególnie ważne, jeżeli chodzi o różnice kulturowe. Pomogą one uczniom uporządkować swój stosunek do postrzeganej „Inności”.

UWAGA: Ważne jest, aby uczniowie nie posługiwali się w dyskusjach stereotypami i uprzedzeniami. Zadaniem nauczyciela jest wskazanie na źródła powstawania stereotypów i uprzedzeń oraz dyskusja na ich temat. Im więcej mówi się w klasie o wielokulturowości, tym łatwiej uczniom oswoić się z tym zjawiskiem. Zmniejsza to również pola potencjalnych konfliktów między uczniami.

5. *Nawiązuj do realnych sytuacji życiowych uczniów w trakcie zajęć – doświadczenie życiowe uczniów może stanowić materiał do zajęć.*

Pochodzenie kulturowe i sytuacja społeczno-ekonomiczna dziecka i jego rodziny ma istotny wpływ na jego stosunek ze światem oraz na jego sposób postrzegania i pojmowania różnych zdarzeń. Opracowanie zajęć, które umożliwiają dzieciom dostrzeżenie tematów i zagadnień, które są im bliskie zwiększy ich poziom zainteresowania i zaangażowania.

Można nawiązać do realiów życia uczniów na różne sposoby:

- Włączaj informacje i odniesienia do kultur i krajów pochodzenia uczniów na zajęciach, niezależnie od tematu (nawet na zajęciach z matematyki można przedstawiać ćwiczenia, które

nawiązują do realnej sytuacji uczniów lub np. do innych niż europejskie systemów matematycznych);

- Przedstawiaj alternatywne wersje zdarzeń, np. podczas zajęć z historii można przedstawić kilka perspektyw jednego konfliktu/problemu, także takiego który uwzględni historię kraju i/lub kultury pochodzenia ucznia;
- Wykorzystuj materiały, które opracowane są przez osoby reprezentujące kraj pochodzenia lub kulturę uczniów należących do grupy mniejszościowej. W ten sposób każdy uczeń może poczuć, iż także jego wzorce kulturowe i autorytety są ważne i wartościowe.
- Opracowuj zajęcia, które bezpośrednio nawiązują do ważkich problemów, np. różnic religijnych w klasie.
- Poruszaj w trakcie zajęć kwestie społeczne, np. ucząc klasę o uchodźctwie. Uczniowie mogą dzięki temu lepiej zrozumieć tło społeczne, polityczne i kulturowe uchodźstwa.

UWAGA: Nie należy stawiać uczniów w roli przedstawicieli całej grupy społecznej (np. religijnej, narodowościowej, kulturowej); należy bowiem pamiętać, iż wewnątrz każdej grupy społecznej istnieją różnice, które uniemożliwiają członkom grupy wypowiedzenie się w imieniu całej grupy. Stawianie ucznia w roli przedstawiciela grupy społecznej może ponadto zwiększyć u ucznia poczucie marginalizacji, czy „negatywnego” wyróżnienia na tle innych uczniów w klasie.

6. *Nie bój się różnic zdań i dyskusji, ale przygotuj się na sytuacje konfliktowe.*

Prowadzenie zajęć, w sposób interaktywny z uwzględnieniem różnic poglądów i różnic kulturowych może otworzyć przestrzeń do konfrontacji różnych opinii i poglądów. Choć takie sytuacje mogą być trudne, to nie należy ich unikać, bowiem mają one ważną funkcję dydaktyczną (np. uczyć dialogu i negocjacji).

Aby lepiej poradzić sobie w sytuacji konfliktu, trzeba przyjąć, iż różnice zdań i poglądów są normą w klasie wielokulturowej. Co więcej, pomagają one uczniom przygotować się do zdrowego i zrównoważonego funkcjonowania w społeczeństwie różnorodnym. Po drugie, należy docenić wartość dydaktyczną sytuacji, w których dochodzi do konfrontacji i opracować skuteczne metody radzenia sobie z nimi.

Aby lepiej przygotować się i poradzić sobie z sytuacjami konfliktu, można:

- Przemyśleć, w jaki sposób poszczególni uczniowie w klasie mogą ustosunkować się do tematu lub do przedstawionych materiałów oraz upewnić się, iż perspektywa wszystkich dzieci została uwzględniona;
- Przemyśleć, jak potencjalnie mogą przebiegać zajęcia i przygotować się do tych momentów, które mogą przebiegać burzliwie, przeanalizować elementy konfliktogenne wymagające szczególnej rozważliwości i delikatności, przemyśleć strategię, jaką można zastosować, jeżeli powstanie konflikt między uczniami;
- Zastosować metody prewencyjne: np. na początku zajęć powtórzyć zasady i reguły obowiązujące w klasie przed rozpoczęciem zajęć.

7. Stwórz ciekawe środowisko pracy i nauki.

Podstawą dla każdej klasy jest stworzenie dynamicznej i otwartej przestrzeni do nauki. Następujące metody mogą pomóc w prowadzeniu zajęć z klasami zróżnicowanymi:

- Określ wysokie oczekiwania i wspieraj uczniów, tak by wszyscy mogli im sprostać;
- Zachęcaj uczniów, by odważyli się komentować materiały, które stosujesz na zajęciach (np. czy uwzględniają ich perspektywę?);
- Zachęcaj uczniów, by poznawali poglądy odmienne od własnych, oraz przedstawiali argumenty broniące tych poglądów (np. dot. kwestii dyskusyjnych w środowisku lokalnym; interpretacja zdarzenia historycznego; ocena jakości artykułu w mediach lokalnych);
- Prezentuj stanowisko mniejszości na zajęciach (tzn. jeżeli wszyscy opowiadają się za jednym stanowiskiem, sprowokuj uczniów opowiadając się za stanowiskiem odmiennym);
- Opracuj zajęcia, które pozwolą uczniom zastosować w praktyce pojęcia i zasady, których się uczą w szkole (np. organizując działania/wydarzenia w środowisku lokalnym);
- Ponieważ uczniowie mają różne sposoby uczenia się, dbaj o to, by stosować różne metody nauczania: niektórzy lepiej uczą się przez słuchanie, inni zaś przez pisanie i czytanie.

Utrzymuj dialog z uczniami stosując proste i zrozumiałe komunikaty, zwłaszcza na temat ich poziomu zaangażowania oraz postępów w nauce.

O Fundacji:

Fundacja Forum na rzecz Różnorodności Społecznej (FFRS) jest pozarządową organizacją non-profit, której misją jest propagowanie otwartego i tolerancyjnego społeczeństwa, różnorodnego pod względem kulturowym, religijnym, etnicznym, narodowym. FFRS prowadzi działania, mające na celu szerzenie postaw tolerancyjnych, rozwijanie zasobów wiedzy i instrumentów do wspierania procesu integracji, nagłaśnianie spraw związanych z wykluczeniem społecznym w wyniku dyskryminacji ze względu na rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, religię.

Więcej informacji: www.ffrs.org.pl.

Artykuł powstał w ramach projektu pt. „Promowanie szkoły wielokulturowej – opracowywanie i wdrażanie instrumentów wspierających nauczycieli w szkołach przyjmujących dzieci uchodźców” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz budżetu państwa.

